

Patkó Pista, Savanyó Jóska

Történetek a betyárvilág korszakából XXII.

Öreg Czeck György megáll az udvar végiben, lemutat a Gelence kanyargó vizére és úgy mondja:

– Gyerekkoromban itt még a madár is elfelejtett szólni, olyan volt a csend az erdő mélyén. Azóta kiirtották az erdőt, betemették Patkó Pista lábnyomát, de még őt magát is.

A Bakony betyárromantikáját kutattam Bakonybél legöregebb emberének emlékezetében. Mire emlékszik, vagy mit tud hallomásból, mit meséltek neki, a 90 évesnek, az ő öregei a híres bakonyi betyárokról, Patkó Pistáról és Savanyú Jóskáról, akit bakonyiasan itt mindenki csak Savanyó Jóska néven emleget.

Zöld erdők harmatát, betyárcsizmák nyomát porral, hóval lephette be a nyár, a tél, Patkó Pista és Savanyó Jóska emléke mégis nemzedékről nemzedékre öröklődik át Bakonyerdő népében, megtisztul az elkövetett gazságok szennyétől és romantika, virtus lesz belőle. Hogy mennyire a köztudatban van ma is a betyárság, és híre hogy száll át szülőről gyerekre, annak bizonyítéka, hogy csak a minap hallottam, amint egy anya így ripakodott a kerítésen túlról kinn hancuzó fiára:

– Maradsz veszteg, te Savanyó!

Patkó Pista és Savanyó Jóska a bakonyi romantika két hőse. Olyan öreg már nem él, aki látta volna egyiket vagy másikat, de aki apjától hallott viselt dolgaikról, olyan még van egypár. Elbeszélgettem velük és lejegyeztem, amit meséltek.

1.

Öreg Czeck György mesélte: Patkó Pista apja számadó juhász volt. Büszke a fiára. Gazdája

sokszor elbeszélgetett vele és megkérdezte, hogy viseli magát a Pista? »Jól!« – felelte mindig az apja.

»Csak

azt nem értem,

– szokta olykor mondogatni a földesúr –

hogyan rabolhat ki a Pista fényes nappal házakat, tanyákat, ahol még a gazda is otthon van?«. »Az az új mestersége«,

– válaszolta Patkó Pista édesapja. Napok múltak el, hát csak jelentik egy reggel a gazdának, hogy itt egy mézárós, ökröt akar venni. Kimegy a gazda, csakugyan ott a mézárós, oldalán még a fenőkés is ott lóg. Elmennek az ökrök közé, a mézárós kiválaszt vagy két párt és mondja:

»Bemennék a házba fizetni«

. Bementek hát a házba. Leülnek az asztalhoz, a mézárós közelebb az ajtó felé. Benyúl a zsebébe, hogy kivegye a pénzt, hát egyszerre csak pisztolyt szegez a gazdára. »

Ki az asztalra minden pénzed, vagy leüllek«

– mondja. A gazda, mit tehet szegény egyebet, benyúl a láda fiába és az asztalra rakja minden pénzét. Vele szemközt a pisztoly. Mikor kirakta minden pénzét, tovább mondta a mézárós:

»Most az aranyat, ezüstöt!«

És kezében a pisztoly! A gazda, mit tehet szegény egyebet, kirakta aranyát, ezüstjét. Most mondta a mézárós:

»Arra volt kíváncsi a tekintetes úr, hogy Patkó Pista hogyan rabol ki egy házat fényes nappal. Hát így ni!«

Ezzel felállott és szelíden mondta:

»Most pedig rakjon el mindent, csak nem hiszi a tekintetes úr, hogy Patkó Pista kirabolja édesapja jó gazdáját. De egy pohár bort meginnék!«

Ilyen volt a Patkó Pista.

– Mit tud még róla?

– Jó gyerek volt. Szokása volt, hogy szóba ereszkedett a járókelőkkel és kikérdezte, hogy vélekednek Patkó Pistáról? Ha jót mondtak róla, megajándékozta őket, ha rosszat mondtak, megpatkolta őket. Igaz magyar volt, ma nincs is sok ilyen!

– Hol tanyázott?

– Azt csak a jó Isten és a szálló madár tudta. Itt is, ott is. De legjobban tudta Ircsik József, a papi erdők kerülője. Az szokott neki bevásárolni a falukban mindent, ami csak kellett nekik, mert hogy bandában jártak. De Ircsiket egy nap hoppon fogták a pandúrok, megtudta ezt Patkó Pista, »szó adta a szót, bűdös lett a levegő, egy időre megszélyedtek«.

– Hogy került mégis pandúrkézre?

– A szeretője árulta el. Elszerette egy pandúrlegény. Rajta is betelt a mondás: *»Könnyebb egy zsák bolhát megőrizni, mint egy fehérnépet«.*

2.

A falu egy másik öregje, Galba Imre bá', mesélte spriccerezés közben:

– Az én bátyám, most 97 éves volna, ha élne, látta Patkó Pistát.

– Mikor?

– Mikor a Pista meggyött az apja temetésire.

– És nem fogták el?

– Ép az volt benne, hogy nem ismertek rá.

– Hogy történt?

– Temették az öreg Patkót, már éppen csendítették, mikor a faluszélen bejött két rongyos talyigás koldus. Az egyik nyomorék, a másik őt tolt. Már énekelték a halottat, hogy odaértek. Megálltak, végignézték a temetést, koldulgattak és a temetőből hangos köszönéssel el is

mentek. Nemsokára azután lovas pandúrok érkeztek a faluba, kérdezték, hogy nem láttak-e két talicskás koldust? De bizony láttak! »*A Patkó Pista volt!*« – kiáltotta a pandúrkapitány. Utánuk nyargaltak, de »*heába*«, mert a két koldus a falu határán lóra pattant és eltűnt a berekben. Csak az üres talicska maradt ott.

– Tud még valamit Patkóékról?

– Amit tudok, az apátságon jobban tudnák, de azért én is elmondom.
(Hozattam még egy spriccert.)

– Hát úgy esett, hogy egy este dörömbölnek az apátság kapuján. A kapus kinéz, hát három embert lát odakinn. Lovasok voltak, velük egy szekeres. »*Haldoklóhoz papot kérünk!*« – mondta, az egyik. A papnak úgy kell a haldoklóhoz menni, mint a katonának a csatába. Jött is egy jámbor bencés és felült a szekérre.

»*Há megyünk?*«

– kérdezte.

»*Az erdőbe, tisztelendő urunk*«

, – mondták rá a lovasok és ezzel bekötötték a pap szemét, mert nagyon fénylett a holdvilág, hogy ne láthassa, merre mennek. Így értek az erdőbe, ott egy tisztáson levették szeméről a kötést. Hát látja, hogy betyárok tanyájára ért, az egyik betyár fához van kötözve.

»*Hol a haldokló?*«

– kérdezte.

»*Ő fog meghalni!*«

– mutattak a megkötözött betyárra.

»*Vétett a regula ellen, most meg kell halnia. Utolsó kérése az volt, hogy hozassunk neki papot.*«

A jó bencés mit tehetett mást, feladta a fához kötözött betyárnak a halotti szentséget, azután újra bekötözték a szemét, megköszönték a jóságát, szekérre ültették és elhajtattak vele. Alig néhány perc múlva sortűz dördült, a haldokló meghalt.

3.

Hát Savanyó Jóska? Róla ki tud valamit?

Egy harmadik öreg: Ircsik Vince. (Talán rokona a *»papok erdeje kerülőjének«*.)

– Hogyne tudnék róla? Elmondhatom, hogy a Jóska (Pista és Jóska néven emlegetik csak a Bakony hajdani hőseit) hogyan volt ott az édesanyja temetésén.

(Úgy látszik, a betyárromantika egyik kelléke, hogy a nép üldözött fia, ha nem is tiszteli a rend, a pandúrok törvényét, tiszteli, szereti szülőjét és temetésén minden akadály ellenére ott van. Patkó Pista megjelent apja temetésén, Savanyó Jóska az anyjáén.)

– A Jóska anyját Közép-Isztkázon temették. Odavalósi volt a Jóska. A dolog úgy volt, hogy az országúton elfogott egy drótostót, a maga ruháját arra adta, ő maga drótostótnak öltözött és úgy jött a faluba édesé temetésére. A pap már beszélt odabenn, mikor a Jóska odaért. Csak megállott a ház előtt, nekitámaszkodott a kapufának és csendesen sírdogált. Arra jött egy asszony és rászólt: *»Mit rí kee, hiszen talán nem is ismerte?«* *»Behogy nem, nagyon jó asszonyom megvolta!«*

– szipákolta a Jóska és úgy siratta édesanyját.

– Jó fiú volt a Jóska?

– Szerette a szegényeket és csak azoktól vett el, akiknek a soknál is többjük volt. De mégis nagyon bután végezte.

– Hogyan?

– Akit egész pandúr csapat hiába üldözött, egyetlen pandúr adta a törvény kezére. Addig *»bős törködött«*

(mesterkedett), míg lépre nem csalta. Vándorlegénynek öltözött és arra vette az útját, amerre Savanyóékat gondolta. Rájuk is bukkant az erdő mélyén. Elfogták, Jóska elé vezették, aki megkérdezte tőle, hogy mi járatban van?

»Elvetemedett ember vagyok én,

– mondta a pandúr –

mindenre képes, ha jó, ha rossz! Munkát nem találok, csak úgy bolygom a világot.« *»Beállnál közhöz?«*

– tudakozódott Jóska. És beöltöztették betyárnak. Pár hetet velük töltött, hogy beletanuljon a mesterségbe. Akkor aztán elhatározták, hogy kirabolnak egy gróft. De ki tegye? Az új legény

magára vállalta és emberül meg is felelt. Elhozta a gróf sok pénzét. Nagy tekintélye lett a legények közt. Másodszor egy gazdag zsidót rabolt ki. Annak is elhozta a rengeteg pénzét a pincébe, ahol a betyárok tanyája volt. Őrt állítottak a gádor elé, hogy ők nyugodtan osztozhassanak odabenn. Egyszerre csak látják, hogy az új legény nagyot húz egy flaskából. Azt mondta, hogy az is a zsidótól való pályinka. De csak úgy tett, mintha inna, mert a fiaskóban altató maszlag volt. A betyárok sorra próbálták, a Jóskával együtt mind elaludt tőle, utolsónak az őt. Akkorra meggyűttek kívül a pandúrok is, akiket a gróf és a zsidó értesített és így fogták el Savanyó Jóskát és társait. Alva, szegényeket.

A pandúr, a gróf és a zsidó együtt böstörködött ebben.

Így él és öröklődik át a Bakonyban Patkó, Pista és Savanyó Jóska romantikája. A fiatalok, akik hallgatják a történeteket, fejüket csóválva teszik hozzá:

– Ma már ez lehetetlen volna. Nem rejtek többé a Bakony, a lónál százszorta gyorsabb a motor, a rádió mindent, rögtön kimond, a betyárok ma már nem az erdőben érnek.

De este »guglizásnál« azért még teli tűzzel és hittel éneklük, hogy:

Patkó Pista selyemruhát varratott,

Eleibe száz öl zsinórt rakatott.

Rakass, Pista, téged illet, nem engem.

Téged szeret az a kisjány, nem engem!

A betyárvilág meghalt, de a nóta és a hagyomány él.

Patkó Pista, Savanyó Jóska. Történetek a betyárvilág korszakából XXII.

Írta: Pásztor Árpád

2023. január 10. kedd, 00:00 - Módosítás: 2023. január 21. szombat, 10:01

Forrás: Pesti Napló 1934. LXXXV. évfolyam 215. szám. 16.